

DOI 10.5281/zenodo.11202975

Günel NƏSİROVA**CAHANGİR CAHANGİROVUN “NƏSİMİ” KANTATASI**

Məqalə Azərbaycan musiqisində XIV əsrin dahi Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin poeziyasının təcəssümü məsələlərinin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Azərbaycanda Nəsimiyə həsr olunmuş əsərlər 1970-ci illərdə - Nəsiminin 600 illik yubileyi ilə bağlı olaraq meydana gəlmişdir. Bəstəkar yaradıcılığında Nəsimi poeziyası əsasında kamera-vokal əsərlər, vokal-simfonik musiqi əsərləri diqqəti cəlb edir. Müəllif məqalədə bütün bu əsərlər haqqında məlumat vermişdir. Məqalədə bəstəkar Cahangir Cahangirovun şair Rəfiq Zəkanın mətninə yazdığı “Nəsimi” kantatası tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Əsərin yaranma tarixi, məzmunu, dramaturgiyası, musiqi dilinin xüsusiyyətləri təhlil olunmuşdur. Kantatada əsərin müəllifləri Nəsiminin obrazını yaradarkən şairin poeziyasından ilhamlanmış, onun parlaq musiqi abidəsini yaratmışlar.

Açar sözlər. Nəsimi, poeziya, bəstəkar, kantata, musiqi dili.

Аннотация.

Статья посвящена изучению воплощения в азербайджанской музыке поэзии гениального азербайджанского поэта XIV века Имадеддина Насими. В Азербайджане произведения, посвященные Насими, появились в 1970-е годы - в связи с 600-летним юбилеем Насими. В творчестве композиторов на основе поэзии Насими созданы камерно-вокальные произведения, вокально-симфонические музыкальные произведения. Обо всех этих произведениях автор рассказал в статье. В статье объектом исследования стала кантата “Насими”, написанная композитором Джахангиром Джахангировым на текст поэта Рафига Зеки. Проанализированы история создания произведения, его содержание, драматургия, особенности музыкального языка. В кантате авторы произведения, создавая образ Насими, вдохновлялись поэзией поэта, создали его яркий музыкальный памятник.

Ключевые слова. Насими, поэзия, композитор, кантата, музыкальный язык.

Annotation.

The article is devoted to the study of the embodiment of the poetry of the genius Azerbaijani poet of the XIV century Imadeddin Nasimi in Azerbaijani music. In Azerbaijan, works dedicated to Nasimi appeared in the 1970s in connection with Nasimi's 600th anniversary. Chamber-vocal works and vocal-symphonic musical works have been created in the works of composers based on Nasimi's poetry. The author told about all these works in the article. In the article, the object of the study was the cantata "Nasimi", written by composer Jahangir Jahangirov based on the text of the poet Rafiq Zeka. The author analyzes the history of the creation of the work, its content, dramaturgy, and features of the musical language. In the cantata, the authors of the work, creating the image of Nasimi, were inspired by the poet's poetry, created his vivid musical monument.

Keywords. *Nasimi, poetry, composer, cantata, musical language.*

Azərbaycan poeziyasının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi dahi şairlərdən biri olan İmadəddin Nəsiminin (1369-1417) yaratdığı söz xəzinəsi XIV əsrdən bu günə kimi dillərdə əzbər olmuşdur. Nəsimi yaşadığı dövrdə hürufilik ideyalarının carçısı olaraq, öz şeirləri vasitəsilə insanlar arasında bəşəri həqiqətləri yaymağa çalışmışdır. Şairin parlaq şəxsiyyəti, keşməkeşli həyatı və ölümü insanların təxəyyülündə həkk olunmuşdur. Nəsimi poeziyası dərin fəlsəfi fikirlərlə, lirika ilə zəngin olub, bədii dilinin gözəlliyi ilə yadda qalır. Şairin poetik dünyasının genişliyi, həssas qəlbinin döyüntüləri öz təcəssümünü musiqidə də tapır. Nəsimi və musiqi – iki ayrılmaz məfhum kimi təsəvvür oluna bilər. Nəsiminin şeirləri özlüyündə bir musiqi qaynağı olub, poetik sözün musiqi vasitəsilə ifadəsinə təkan verir. Bu baxımdan Nəsimi poeziyasının musiqidə təcəssümü özündə bir çox aspektləri əks etdirərək, musiqişünaslığın aktual mövzularından birinə çevrilmişdir.

Nəsimi poeziyası və musiqi. Bu mövzunun əsası Nəsiminin poetik dünyasında musiqinin rolu məsələlərinin öyrənilməsi ilə, şairin yaşadığı dövrdə musiqi mədəniyyətinin inkişafı, onun musiqi sənətinə münasibəti, musiqini dərindən duyaraq onu poetik dillə tərənnüm etməsi ilə bağlıdır. Nəsimi poeziyası həm şifahi ənənəli musiqi sənətinə, həm də bəstəkar yaradıcılığına dərindən təsir etmişdir. Şifahi ənənəli musiqi sənətində Nəsimi poeziyasının təcəssümü nəticəsində muğamların poetik əsası zənginləşmiş, rəngarəng təsniflər meydana gəlmişdir və bu cəhət müasir dövrdə də öz davamını tapır. Nəsimi poeziyasının bəstəkar yaradıcılığında təcəssümü də böyük bir mədəniyyət hadisəsinə çevrilmişdir.

XX əsrin 70-ci illərindən başlayaraq, Nəsimiyə həsr olunmuş əsərlər yaranmışdır. Məqalədə belə əsərlərdən birinə - Cahangir Cahangirovun "Nəsimi" kantatasına müraciət etmişik.

Bu, bəstəkar yaradıcılığında Nəsimi poeziyasının təcəssümü ilə bağlı ilk iri həcmli əsərlərdən biridir. Kantata 1973-cü ildə İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyi münasibəti ilə bəstələnib. Kantatanın mətni şair Rəfiq Zəkandır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1973-cü ildə Azərbaycanda və beynəlxalq aləmdə UNESCO-nun qərarı ilə İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyinin keçirilməsi dövlət rəhbərliyi ilə mədəniyyət və incəsənət xadimləri tərəfindən böyük bir mədəniyyət hadisəsinə çevrildi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin səyi ilə Nəsiminin Hələb şəhərində məzarı bərpa olunmuş, Suriyanın və digər ölkələrin kitabxanalarından Nəsiminin əlyazmaları üzə çıxarılaraq, tədqiq olunmuşdur. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Dilçilik institutuna Nəsiminin adı verilmişdir. Nəsiminin portreti (rəssam Mikayıl Abdullayev) yaradılmış, şairin Hələb şəhərində büstü qoyulmuş, Bakıda, Moskvada və Kiyev şəhərlərində monumental heykəlləri ucaldılmışdır. Nəsiminin adı Azərbaycan Respublikasında əsərləri dövlət varidatı elan edilmiş müəlliflər siyahısına daxil edilmişdir. Məhz həmin dövrdə Nəsimiyə həsr olunmuş çox sayda incəsənət əsərləri meydana gəlmişdir [3].

Dünya mədəniyyətinin dühalarından biri olan Nəsiminin yubileyləri sonrakı illərdə də qeyd olunmuşdur. 2017-ci ildə Nəsiminin ölümünün 600 illiyi UNESCO-nun Baş qərargahında keçirilmişdir. 2018-ci ildən başlayaraq, Azərbaycanda Nəsimi şeir, incəsənət və mənəviyyət festivalı keçirilir. 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən “Nəsimi ili” elan edilmiş, şairin 650 illik yubileyi beynəlxalq miqyasda qeyd olunmuşdur.

Musiqi sənətində Nəsimi poeziyasına həsr olunmuş rəngarəng əsərlər yaranmışdır. Bəstəkarlar Nəsiminin həyat və yaradıcılığını müxtəlif janrlı musiqi əsərlərində - musiqili-səhnə, vokal-simfonik, instrumental və vokal əsərlərdə əks etdirmişlər. Bu əsərlərdə Nəsimi obrazı, təbliğ etdiyi ideyaları, yaşadığı mühitə qarşı üsyanı, daxili sarsıntıları öz əksini tapmış və şairin yaradıcılığının ümumbəşəri mahiyyəti təcəssüm olunmuşdur. Bunlardan Fikrət Əmirovun “Nəsimi dastanı” baletini, Əfrasiyab Bədəlbəylinin “Nəsimi” vokal-xoreoqrafik Poemasını, Cahangir Cahangirovun “Nəsimi” kantatasını, Əziz Əzizlinin “Nəsimi” simfonik poemasını, Azər Rzayevin “Nəsimi” simfonik poemasını (simfonik orkestr, bas-tar və qiraətçi üçün), instrumental əsərlərdən Ramiz Mirişlinin “Ballada”-sını qeyd etmək olar. Bu əsərlər Nəsiminin yubiley tədbirində səsləndirilməsi haqqında dövrü mətbuatda məlumat öz əksini tapmışdır [4]. Eyni zamanda, Nəsiminin sözlərinə çoxsaylı vokal əsərlər də yaranmışdır. Bunların sırasında Ağabacı Rzayevanın 7 romans silsiləsini, Emin Sabitoğlunun “Hardasan?” romansını, Ramiz Mustafayevin “Dedim ey nazlı sənəm”, “Didarına müştəğam”, Cahangir Cahangirovun “Haqq mənəm” romanslarını, Nazim Əliverdibəyovun “Ey gülüm”, Süleyman Ələsgərovun “Neylərəm”, Səid Rüstəmovun “Neylərəm”

romanslarını, Tofiq Quliyevin mahnılar silsiləsini göstərmək olar. Bütün bu əsərlər hər bir bəstəkarın yaradıcılıq üslubuna uyğun olaraq, Nəsimi obrazını musiqidə canlandırıb, onun poeziyasının musiqidə təcəssümünü rəngarəng musiqi vasitələri ilə canlandırmışdır. Əlbəttə ki, Nəsiminin poeziyası nəsil-nəsil bir çox Azərbaycan bəstəkarlarını ilhamlandırmışdır və bu günə kimi də musiqimizin əbədi mövzularından birinə çevrilmişdir. Lakin bir məqalədə Nəsimi mövzusunda yazılmış bütün əsərlərin adlarını qeyd etsək böyük bir siyahı alınar.

Məqalədə qarşıya qoyulan məqsəd Cahangir Cahangirovun “Nəsimi” kantatasının məzmun və kompozisiya xüsusiyyətləri, sözlə musiqinin əlaqəsi, musiqi dilinin özünəməxsusluğu məsələlərini araşdırmaqdan ibarətdir. Əsərin təhlilini bəstəkarın əlyazması əsasında veririk [1].

Görkəmli bəstəkar Cahangir Cahangirovun (1921-1992) yaradıcılığında monumental xor əsərləri mühüm yer tutur. Bəstəkarın bu sahədə maraqlı əsərləri sırasında Azərbaycanın böyük sənətkarlarına həsr olunmuş kantata və oratoriyalar xüsusi yer tutur. Bunlardan “Füzuli”, “Nəsimi”, “Aşıq Alı” (“Ustad Aşıq”) kantatalarını, “Sabir”, “Cavid” (“Oratoriya-59”) oratoriyalarını qeyd etmək olar [2]. Bu oratoriyaların musiqi məzmunu və musiqi xüsusiyyətləri C.Cahangirovun bir bəstəkar kimi maraq dairəsinin, musiqi üslubunun genişliyini və zənginliyini nümayiş etdirir.

C.Cahangirovun “Nəsimi” kantatası üçün şair Rəfiq Zəkanın (1939-1999) yazdığı poetik mətn maraqlı məzmunu və quruluş xüsusiyyətlərinə malikdir. Əsərin poetik mətnində Nəsimi dühasının böyüklüyü, Azərbaycan mədəniyyətindəki rolu tərənnüm olunur. Burada Nəsimi obrazını canlandırmaq və tərənnüm etmək üçün şairin yaddaşlara həkk olunmuş sözlərindən, misralarından istifadə etmiş, öz bədii fikirlərini də bu prizmadan ifadə etməyə nail olmuşdur. Bu da şeirin quruluşunun Nəsimi poeziyasına yaxın ruhda olmasına yol açır.

Mətnə altı yüz yaşı qeyd edilən şair Nəsimi Azərbaycan mədəniyyətində parlaq günəş kimi, xalqımız üçün qürur mənbəyi kimi tərənnüm olunur.

“Bir yaz günü bu torpaqda doğuldu.

Bizim Azərbaycanın parlaq ulduzu oldu”.

Müəllif şeirdə, demək olar ki, Nəsiminin həyatı və yaradıcılığını müəyyən ifadələrlə, işarələrlə, bəzən şairin öz sözləri vasitəsilə təsvir edərək, onun obrazını dolğun canlandırma bilmişdir. Məsələn, mətnə Nəsiminin bu beytindən istifadə olunduğunu qeyd edə bilərik:

“Qamu yerlərdə bulundum, qamu sözlərdə bilindim,

Qamu pərdədə çalındım, bu ulu bəyanə gəldim”.

Rəfiq Zəka bu beytdəki “Qamu” kəlməsini müasir dilimizdəki eyni mənəni verən “Həmi” (həm) sözü ilə əvəz edərək, mətnin qavranılmasına kömək edir:

“Həmi yerlərdə bulundum, həmi sözlərdə bilindim,

Həmi pərdədə çalındım, bu ulu bəyana gəldim”.

Nəsimi irsinin tədqiqatçıları onun bədii dilindəki ayrı-ayrı sözlərin, ifadələrin yozumunu verərək, maraqlı fikirlər söyləmişlər. Bu baxımdan akademik Rafael Hüseynovun “Nəsimi şeirində “pərdə” və pərdənin ardındakılar” məqaləsində nümunə gətirdiyimiz beytin mənasını şərh edərkən yazmışdır: “Bütün pərdələrdə çalınmaq” deyimi ilə Nəsimi “məşhur olmaq” anlamını ifadə edir” [5]. Bu fikrə əsaslanaraq qeyd edə bilərik ki, Rəfiq Zəka məhz bu mənə yozumundan istifadə edərək, Nəsiminin məşhurluğunu vurğulamaq üçün həmin beyti kantatanın mətninə daxil etmişdir.

Eyni zamanda, mətnə Nəsiminin poetik dilində çox istifadə olunan “gövhər”, “dürdanə” kimi sözlər də daxil edilərək, şairə müraciətlə deyilir:

“Ey gövhərin bahasını, miqdarını bilən,
Axtar içində gör ki, nə dürdanəyəm yenə”.

Bu misralar Rəfiq Zəka tərəfindən Nəsimi şeirinin mənə yozumunu əks etdirir. Qeyd edək ki, Nəsiminin qəzəllərinin bir çoxu “Ey” nidası ilə başlayır ki, bu da poetik mətnə müəyyən xatırlatmalar əmələ gətirir. Nəsiminin faciəli ölümünə işarə edən misralar da çox təsirli səslənir:

“Nadanlar anlamazlar, dandı böyük şairi”...
“Kim əqidəmdən mənə don söyləyər, ya kim soyar.
Şeyrim avaz etmədədir, bəxtim olub dünyaya yar!”

Bu misralar sanki Nəsiminin öz dilindən söylənərək, onun möhtəşəm obrazının dolğunlaşdırılmasına xidmət edir. Şairin əqidəsi uğrunda edam olunaraq, dərisi soyulması dünya mədəni mühitində ən qanlı cinayətlərdən biri kimi hər zaman qınanmışdır. Bu fakt mətnə lakonik şəkildə əks olunmuşdur.

Bundan əlavə, mətnə şairin dünyada şöhrət qazanması, adının xalqın qəlbinə həkk olunması ilə bağlı müəllif fikri Nəsiminin öz dilindən səsləndirilir.

“Bəxtiyaram ki məni yurdum sevər, xalqım duyar.
Bəxtiyaram ki günəşdən don geyib şair, diyar.”

Bütün bunlar həqiqətən də Nəsiminin xalqla bağlılığını, dünya mədəniyyətinə töhfələrini, şairlərin ustadı olmasını bir daha təsdiq edir.

Poetik mətnin quruluşu kantatanın musiqisi ilə sıx əlaqədardır. Belə ki, əsər bir hissəli kompozisiya quruluşuna malik olub, öz daxilində ardıcıl ifa olunan və bir-birilə əlaqədar olan üç hissəni birləşdirir. Hər bir hissə məzmun və forma baxımından fərqlidir. Əsərin dramaturji inkişaf xəttində birinci və üçüncü hissələr xarakter baxımından oxşar olub, təntənəli əhval-ruhiyyə daşıyır. İkinci hissə lirik xarakterlidir.

C.Cahangirovun musiqi üslubunun əsas keyfiyyətlərindən biri olaraq, kantatanın kompozisiya quruluşunda, musiqi materialının inkişafında, mövzuların quruluşunda muğamdan

gələn xüsusiyyətlər özünü büruzə verir. Əsərin bölmələri ardıcıl səsləndirilərək, biri-digərinin inkişafı kimi qəbul edilir, bir-birilə intonasiya vəhdəti təşkil edir. Bədi ifadə vasitələrinin seçimində muğamın ənənəvi xüsusiyyətləri özünü göstərir. Bütün bunlar əsərin musiqi dilində qabarıq əks olunur.

Kantatanın birinci hissəsi orkestr girişi ilə başlanır və özlüyündə üçhissəli formadadır. Bölmələr arasında orkestr səslənmələri bağlayıcı əhəmiyyət daşıyır.

Orkestr girişi – Moderato tempində, təntənəli, pafoslu xarakter daşıyır. İlk xanələrdən diqqəti cəlb edən musiqi mövzusu möhtəşəm bir obraz yaradılmasına yol açır.

Nümmunə 1.

The image shows a musical score for a piano introduction. It is in 3/4 time and marked 'Moderato'. The score is written in G major (one sharp) and features a strong dynamic 'f' (forte). The music is characterized by a complex harmonic structure with many chords and a melodic line that is both rhythmic and expressive. The score is divided into two systems, each with a treble and bass clef staff. The first system starts with a treble clef staff and a bass clef staff. The second system continues the same structure. The music is a piano introduction, likely for a vocal piece, and is characterized by its complex harmonic structure and strong dynamic.

Akkordlu fakturada aparıcı mövzunun musiqi dilində xromatizmlərdən çox istifadə olunur ki, bu da musiqi məzmununa dramatik çalarlar aşılayır. Eyni zamanda zəngin boyalı möhtəşəm lövhə - orta əsrlər dövrünün gərgin fikir çarpışmaları fonunda Nəsimi işığının Şərq ölkələrində yayılmasını təsvir edilir. Sanki musiqinin ilk sədalarından zamanın fəvqündə duran şair Nəsiminin abidəsi gözümüz qarşısında canlanır.

Birinci hissədə - Moderato, təntənəli əhval-ruhiyyə öz davamını tapır. Xorun ifası: “Nəsimi bu ellərin gözlərinin nurudur” sözləri ilə sopranoların partiyası ilə başlanır, daha sonra digər partiyalar da səslənməyə qoşulur.

Nümunə 2.

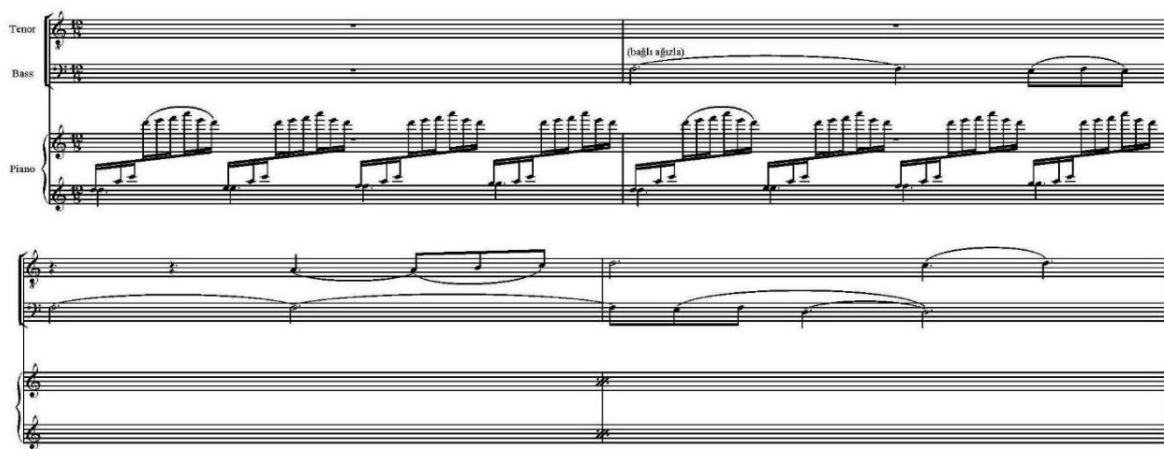
The musical score is for Soprano, Alto, and Piano. It is in G major and 4/4 time. The tempo is marked 'Moderato' with a dynamic of 'mf'. The score includes a 'rit.' (ritardando) section. The lyrics are: 'Nə - si - mi bu el - lə - rin göz - lə - ri - nin nu - ru - dur.'

Birinci hissənin mövzusu girişin elementləri üzərində qurulub. Mövzunun melodik xətti enən-yüksələn hərəkət xəttinə malikdir. İlk səslənmədə cis-moll tonallığında verilən mövzu tədricən xor partiyalarında xromatizmlərlə dolğunlaşdırılır. Xorun partiyalarında səslər arasında qarşılıqlı uzlaşma, çarpaz hərəkət xətti özünü göstərir. Melodiyada muğamla bağlı cəhətlər öz əksini tapır ki, bu da ümumi inkişaf xəttində müşahidə olunur. Melodiyanın quruluşunda məqam əsası da mühüm əhəmiyyətə malikdir. Şur məqam-intonasiyaları əsasında qurulan melodik xətdə rast, çahargah məqamlarına yönəlmələr polifonik xor partiturasında özünü qabarıq büruzə verir.

Birinci hissənin musiqi materialı yüksələn xətt üzrə inkişaf etdirilərək, orta bölmədə kulminasiyaya çatdırılır. Bölmələr arasında orkestrin ifası inkişafın yeni dalğasını hazırlayır və musiqinin daha şövqlə səslənməsinə təkan verir. Orkestr partiyasının musiqi məzmunu başlanğıc mövzunun variasiyalı şəkillərinə əsaslanır. Musiqi materialının inkişaf prosesində dəyişikliyə uğraması xor partiyalarında da özünü göstərir. Belə ki, birinci hissənin bölmələrində hər dəfə yeni mövzu deyil, əsas mövzunun daha dolğun, şəkli dəyişilmiş, melodik baxımdan daha mürəkkəb variantı verilir. Burada dramaturji inkişaf xəttində özünü göstərən dolğunlaşma, fakturanın sıxlaşması səslənmənin dinamikasını artırır. Orta bölmə əvvəlkindən daha təntənəli xarakter daşıyır. Bu cəhət mətnə də özünü göstərir. “Ey cahən şöhrətli böyük sənətkar, Sənin hər könüldə bir şəfqətin var” sözləri ilə oxunan orta bölmənin musiqi məzmunu geniş nəfəsli melodik xəttə malikdir. Birinci hissənin sonuncu bölməsində melodik inkişaf davam etdirilərək, təmkinli hərəkətlə hissəni yekunlaşdırır.

Kantatanın ikinci hissəsində – Largo, musiqinin xarakteri dəyişir. Həzin, lirik, axıcı melodik xətt arpeciolu müşayiət fonunda verilir. Bu hissədə xor partiyalarında ağzıyumulu oxuma üsulu tətbiq olunur. İkinci hissə də üç hissəli quruluşdadır və bölmələrin musiqi məzmunu inkişafda verilir. Bu hissənin birinci bölməsində vokaliz özünəməxsus təsirli, düşündürücü bir mühit yaradır. Bu, Nəsimi obrazının təcəssümündə yeni bir mərhələdir. Belə ki, əgər birinci hissədə Nəsimi bir şair kimi, parlaq şəxsiyyət kimi təriflənib tərənnüm olunursa, ikinci hissədə bəstəkar obrazın daxili aləmini, onun ideyalarını, insanlara aşladığı həqiqətləri dərinlənən duymaq üçün hər kəsi Nəsiminin poetik dünyasını və qəlbinin səsinə dinləməyə yönəldir.

Nümunə 3.

Melodik xətt bir səsin uzadılmasına və kiçik diapazon həcmində müxtəlif ritmik qruplarla təkrarlanmasına əsaslanır. Bu da xor partiyaları arasında ötürülərək, sonsuzluq, tükənməzlik hissiyyatı yaradır.

İkinci bölmədə verilən tenorun solosu “Ey gövhərin bahasını, miqdarını bilən bilən” sözləri ilə başlanır. Mövzunun melodik xətti yüksələn sekvensiya bölümlərindən ibarət olub, dalğavari inkişafa malikdir. Sekvensiya halqasının variantlı təkrarlarından sonra enən hərəkətli melodik qapanma verilir.

Nümunə 4

The image displays a musical score for a cantata. It is divided into two systems. The first system includes three staves: Tenor, Bass, and Piano. The Tenor part has the lyrics "Ey göv-hə-rin" and "ba-ha-sı-nı". The Bass part has the lyrics "ba-ha-sı-nı". The Piano part has dynamics markings "sf" and "pp". The second system also includes three staves: Tenor, Bass, and Piano. The Tenor part has the lyrics "miq-da-ri-ni" and "bi-lən, bi-lən.". The Bass part has the lyrics "bi-lən, bi-lən.". The Piano part has dynamics markings "sf" and "pp".

Muğamvari melodik quruluşda metro-ritmin dəyişilmələri, rast-segah intonasiya keçidləri axıcı, rəvan hərəkətlə əks olunur. Burada C.Cahangirovun muğamdan bəhrələnməsini əsərin musiqi məzmununda rəngarəng yollarla həyata keçirdiyini qeyd etməliyik. Məhz əsərin qəhrəmanının obrazının dərinədən açılmasına yönələn bu kimi üsullar C.Cahangirovun yaradıcılığında öz qabarıq təzahürlərini tapır. Musiqişünas-alim R.Zöhrabovun C.Cahangirovun “Füzuli” kantatasında muğamdan istifadə ilə bağlı belə bir fikri diqqətəlayiqdir: “Bu, “Füzulinin dili ilə hekayətə başlayan bəstəkarın ahəstə söhbətidir” - desək, düz olar” [6, s. 307]. Bu fikrə əsaslanaraq, həqiqətən də bəstəkar nəzərdən keçirdiyimiz əsərdə də təcəssüm etdirdiyi Nəsiminin qəlbini səsini və düşüncələrini məhz muğamvari melodiya dərinədən ifadə etməyə nail olmuşdur.

Kantatanın ikinci hissəsinin sonuncu bölməsində xor - Con brio səslənir. Xorun ifasında “Həmi yerlərdə bulundum, həmi sözlərdə bilindim” misralarının oxunması səslənməyə yeni bir ruh, gümrəhlik gətirir. Nəsimiyə məxsus olan bu misralar onun fikirlərinin genişliyini, insanların təfəkküründə kök saldığını və əbədiyyətə qovuşduğunu əks etdirir.

Nümunə 5

The musical score for Nümunə 5 is presented in two systems. The first system includes the vocal parts (Soprano, Alto, Tenor, Bass) and the Piano accompaniment. The lyrics for the first system are: "Hə miyer - lər - də bu-lun - dum, bu - lun - dum". The second system continues the vocal parts and piano accompaniment. The lyrics for the second system are: "Hə mi söz - lər - də bi lin - dım, bi - lin - dım, hə mi pər - də - ça - lın - dım". The piano part features a rhythmic pattern of eighth notes with triplets, marked with a forte (f) dynamic.

Burada mövzunun reçitativ-deklamasiyalı quruluşu Nəsimi şeirinin ruhunu təcəssüm etdirir. Xor partiyasındakı unison səslənmələr kiçik diapazonlu melodik cümlələrdə ifadə olunaraq, mövzunun inadla eyni səviyyədə səslənməsini əks etdirir. Musiqi inkişafının dinamikası yüksələrək, üçüncü hissədə təntənəli yekunu hazırlayır.

Kantatanın üçüncü hissəsi – Maestoso, əsərin məntiqi olaraq pafoslu şəkildə tamamlanmasına imkan yaradır. “Bəxtiyaram ki məni yurdum sevər, xalqım duyar” sözlərinə əsaslanan üçüncü hissə xarakterinə görə Nəsiminin şəninə söylənən təntənəli odadır. Bunun davamı olaraq, əsərin koda – Maestoso molto “Bəxtiyaram” sözünün dəfələrlə təkrarlanması ilə bitir.

Üçüncü hissənin xor partiyasında melodiya o qədər də geniş inkişafly olmasa da, orkestr partiyasında musiqi materialı inkişaf etdirilərək, kulminasiyaya çatdırılır, musiqi dramaturgiyasının hərəkətverici qüvvəsinə çevrilir. Burada əsas mövzunun variasiyalı dəyişikliyə məruz qalaraq, onun yenilənməsi özünü göstərir ki bu da kantatanın quruluşunda əsas cəhətlərdən biri kimi qeyd olunmalıdır.

Kantatanın musiqi dilində epik və lirik ifadə tərzinin qovuşdurulması musiqi ifadə vasitələrinin vəhdətindən yaranır. Zəngin akkordlu və polifonik faktura muğamvari melodiyalarla qarşılıqlı əlaqədə zəngin musiqi üslubunu üzə çıxarır. Xor yazısının böyük ustadı kimi tanınmış C.Cahangirovun yaradıcılığında bu cəhətlərin qovuşması zəminində monumental əsərlər meydana gəlmişdir.

Azərbaycan musiqi tarixinə dahi sənətkarlara həsr olunmuş əsərlər sırasında Cahangir Cahangirovun Rəfiq Zəkanın sözlərinə bəstələdiyi “Nəsimi” kantatası ümumilikdə Nəsimi dühasını canlandıran möhtəşəm bir musiqi abidəsi kimi yadda qalır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Cahangirov C. “Nəsimi” kantatası. Klavir [Notlar] / S.Mümtaz adına Azərbaycan Respublikası Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivi. q. 51. S. 2. S.v. 55. Əlyazma. 1973.
2. Cahangir Cahangirov. Biblioqrafiya. / Tərtib edən: T.Məmmədova. – Bakı: 2011.
3. Nəsirova G.R. Nəsimişünaslığın inkişafında Ulu Öndər Heydər Əliyevin rolu. / – Bakı: “Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu”. Respublika elmi-praktiki konfransın materialları. 26-27 aprel, 2023.3.
4. Böyük şairə musiqi töhfəsi. // –Bakı: “Bakı” qəzeti. – 1973, 27 iyun.
5. Hüseyinov R.B. “Nəsimi şeirində “pərdə” və pərdənin ardındakılar”. / –Bakı: “525-ci qəzet”. 11.02.2019. [Elektron resurs] / URL: <https://science.gov.az/az/news/open/9726/>
6. Zöhrabov R.F. Azərbaycan muğamları. / R.F.Zöhrabov. – Bakı: Təhsil. – 2913. – 336 s.